

B O G A N M E L D E L S E R

J. Stalin: Socialismens økonomiske problemer i Sovjetunionen. Forlaget Tiden, København 1952. 104 s. Pris 1 kr.

Halvdelen af det lille skrift er nogle »bemærkninger om økonomiske problemer i forbindelse med november-diskussionen 1951« rettet til »Deltagerne i den økonomiske diskussion«. Diskussionen drejede sig om en planlagt lærebog i »politisk økonomi«, hvortil der allerede forelå et udkast, som et flertal af deltagerne fandt kunne anvendes som grundlag. Der foreslås i »Bemærkningerne« nedsat en kommission, hvori ikke blot skulle sidde lærebogens forfattere, men også skarpe kritikere af lærebogsudkastet. Kommissionens medlemmer skulle midlertidigt frigøres fra ethvert andet arbejde. Desuden skulle nedsættes et redaktionsudvalg på f. eks. tre medlemmer bl. a. for at opnå ensartethed i stilen. Fristen for den færdige lærebogs forelæggelse for Centralkomiteen sættes til 1 år (d. v. s. 1. februar 1953).

Den anden halvdel af skriftet er tre breve, til tider ret skarpt polemisk retledende over for deltagerne i drøftelserne om lærebogen og teoriene. Et af brevene har således følgende slutsalut: »Kammerat Jarosjenkos anmodning om at få overdraget udarbejdelsen af socialismens politiske økonomi kan ikke tages alvorligt, om ikke af anden grund, så fordi den oser af selvros«.

Skriftet, der gør indtryk af at være nøje gennemarbejdet, synes at være et betydningsfuldt bidrag til udviklingen af den officielle Marx-Engels-Lenin-Stalinske teori, eller om man vil dogmatik. Noget forord med oplysning om bistand, andre eventuelt har ydet den nu afdøde forfatter findes ikke. Vi skal imidlertid her lade såvel personalhistoriske som aktuelt politiske betragtninger ligge og holde os til et måske nu passeret stadium i udviklingen af den autoriserede lære hos Marx's fornemste arvtagere.

Skriftets dogmatiske præg fremgår af den måde, hvorpå Marx, Engels, Lenin og Stalin citeres. Om ovennævnte Jarosjenko siges det,

at hvis man i få ord skal karakterisere hans synspunkt, må man sige, at det er »umarkistisk — og følgelig dybt fejlagtigt«. Han »forsynder sig på det alvorligste mod Marxismen« og er uvidende om, hvad man i dag ved »i enhver forbedelsesklasse i Marxisme«. Det sidste er naturligvis ikke så let at klare for endnu mere uvidende, vestlige læsere, men kan formentlig klares til husbehov, når man under læsningen noterer sig de afgørende definitioner, som ikke altid umiddelbart fremgår af daglig eller faglig dansk sprogbrug, og som til tider først lejlighedsvis dukker op langt henne i bogen. Iøvrigt har hver part jo lov at benytte sit vedtagne fagsprog. Også i borgerlig økonomi forekommer tilfælde af ikke helt rationel skolemesterering med lokalt vedtagne begreber og sætninger.

Den afgørende belæring for en ikke forudorienteret læser er, at man i modsætning til traditionelle vestlige gengivelser af de i praksis helt uanvendelige, marxistiske teorier møder en elastisk udvikling og tilpasning i alt fald over for nogle iøjnefaldende praktiske krav. Betydningen af at stræbe efter rentabilitet og anvende omkostningsberegning og »Værdilærens« prisme-koncept fremhæves. Begreberne »mer-arbejde«, »nødvendigt arbejde«, »mer-produkt« og »mer-tid«, som Marx anvendte m.h.t. kapitalistiske forhold, betegnes som ikke anvendelige over for nuværende socialistiske forhold. Det er imidlertid forkert blot at se bagklogskab og opportunistisk fortolkning i udviklingen af de marxistiske dogmer, som netop i så stort omfang er udviklingslove. »Produktionsforholdene, menneskenes indbyrdes forhold i produktionsprocessen«, altså samfundsforfatningen, må svare til »produktionskræfterne (samfundets forhold til naturkræfterne...)«, eller med andre ord det tekniske udviklingsstade. Dette er ifølge Marx basis for den juridisk-politiske overbygning, hvortil også svarer bestemte samfundsmæssige bevidsthedsformer.

Den historisk-relativistiske indstilling fremgår i øvrigt af definitionen af politisk økonomi i

B O G A N M E L D E L S E R

J. Stalin: Socialismens økonomiske problemer i Sovjetunionen. Forlaget Tiden, København 1952. 104 s. Pris 1 kr.

Halvdelen af det lille skrift er nogle »bemærkninger om økonomiske problemer i forbindelse med november-diskussionen 1951« rettet til »Deltagerne i den økonomiske diskussion«. Diskussionen drejede sig om en planlagt lærebog i »politisk økonomi«, hvortil der allerede forelå et udkast, som et flertal af deltagerne fandt kunne anvendes som grundlag. Der foreslås i »Bemærkningerne« nedsat en kommission, hvori ikke blot skulle sidde lærebogens forfattere, men også skarpe kritikere af lærebogsudkastet. Kommissionens medlemmer skulle midlertidigt frigøres fra ethvert andet arbejde. Desuden skulle nedsættes et redaktionsudvalg på f. eks. tre medlemmer bl. a. for at opnå ensartethed i stilen. Fristen for den færdige lærebogs forelæggelse for Centralkomiteen sættes til 1 år (d. v. s. 1. februar 1953).

Den anden halvdel af skriftet er tre breve, til tider ret skarpt polemisk retledende over for deltagerne i drøftelserne om lærebogen og teoriene. Et af brevene har således følgende slutsalut: »Kammerat Jarosjenkos anmodning om at få overdraget udarbejdelsen af socialismens politiske økonomi kan ikke tages alvorligt, om ikke af anden grund, så fordi den oser af selvros«.

Skriftet, der gør indtryk af at være nøje gennemarbejdet, synes at være et betydningsfuldt bidrag til udviklingen af den officielle Marx-Engels-Lenin-Stalinske teori, eller om man vil dogmatik. Noget forord med oplysning om bistand, andre eventuelt har ydet den nu afdøde forfatter findes ikke. Vi skal imidlertid her lade såvel personalhistoriske som aktuelt politiske betragtninger ligge og holde os til et måske nu passeret stadium i udviklingen af den autoriserede lære hos Marx's fornemste arvtagere.

Skriftets dogmatiske præg fremgår af den måde, hvorpå Marx, Engels, Lenin og Stalin citeres. Om ovennævnte Jarosjenko siges det,

at hvis man i få ord skal karakterisere hans synspunkt, må man sige, at det er »umarkistisk — og følgelig dybt fejlagtigt«. Han »forsynder sig på det alvorligste mod Marxismen« og er uvidende om, hvad man i dag ved »i enhver forbedelsesklasse i Marxisme«. Det sidste er naturligvis ikke så let at klare for endnu mere uvidende, vestlige læsere, men kan formentlig klares til husbehov, når man under læsningen noterer sig de afgørende definitioner, som ikke altid umiddelbart fremgår af daglig eller faglig dansk sprogbrug, og som til tider først lejlighedsvis dukker op langt henne i bogen. Iøvrigt har hver part jo lov at benytte sit vedtagne fagsprog. Også i borgerlig økonomi forekommer tilfælde af ikke helt rationel skolemesterering med lokalt vedtagne begreber og sætninger.

Den afgørende belæring for en ikke forudorienteret læser er, at man i modsætning til traditionelle vestlige gengivelser af de i praksis helt uanvendelige, marxistiske teorier møder en elastisk udvikling og tilpasning i alt fald over for nogle iøjnefaldende praktiske krav. Betydningen af at stræbe efter rentabilitet og anvende omkostningsberegning og »Værdilærens« prisme-koncept fremhæves. Begreberne »mer-arbejde«, »nødvendigt arbejde«, »mer-produkt« og »mer-tid«, som Marx anvendte m.h.t. kapitalistiske forhold, betegnes som ikke anvendelige over for nuværende socialistiske forhold. Det er imidlertid forkert blot at se bagklogskab og opportunistisk fortolkning i udviklingen af de marxistiske dogmer, som netop i så stort omfang er udviklingslove. »Produktionsforholdene, menneskenes indbyrdes forhold i produktionsprocessen«, altså samfundsforfatningen, må svare til »produktionskræfterne (samfundets forhold til naturkræfterne...)«, eller med andre ord det tekniske udviklingsstade. Dette er ifølge Marx basis for den juridisk-politiske overbygning, hvortil også svarer bestemte samfundsmæssige bevidsthedsformer.

Den historisk-relativistiske indstilling fremgår i øvrigt af definitionen af politisk økonomi i

udkastet til lærebogen. Det er ifølge denne den videnskab, som studerer »den samfundsmæssige produktions love og fordelingen af de materielle goder på det menneskelige samfunds forskellige udviklingsstrin«. Der regnes med objektive økonomiske love, som gælder uafhængigt af menneskelig vilje; men når menneskene har erkendt disse love, kan de udnytte dem i samfundets interesse. »Den politiske økonomi studerer udviklingslovene for menneskenes produktionsforhold. Den økonomiske politik drager praktiske slutninger heraf . . .«. Der er vel næppe nogen væsensforskel mellem dette og moderne ikke-kommunistisk teori. Men man får en fornemmelse af, at det er en ophøjet og vanskelig kunst at få sagt al ting på rette måde under tilbørligt hensyn til de autoriserede skrifter.*)

Fornyelsen af doktrinerne er ikke upåvirket af, hvad der sker i vestlige lande. Det billede af kapitalismen, som marxismens klassikere optog fra den tidligere kapitalismes og liberalismens klassikere, revideres. »Monopolkapitalismen« kommer ganske rigtigt ind i stedet for den gamle frikonkurrence-kapitalisme. I bedste harmoni med udviklingen andre steder mente Stalin, at der *ubetinget* bør tilføjes et kapitel om nationalindtægten. Påvirkningen m.h.t. nationalbudgettering er vel i øvrigt for en stor del gået i modsat retning, d. v. s. fra øst til vest.

Et særlig besværligt problem indenfor Sovjetområdet er indpasningen i det økonomiske system af landbruget, hvor man foreløbig er blevet stående ved kollektivbrugene og en stærkt begrænset privatdrift. Dette har nødvendiggjort opretholdelse af »Vareproduktionen«, d. v. s. omsætning ved køb og salg og dermed »værdiloven«, selv om denne (ligeså lidt som i kapitalistiske lande) får lov at virke uden statslige indgreb.

Trods besværligheder under den »første fase af det kommunistiske samfunds udvikling«, vedligeholdes håbet om en videre udvikling frem til den egentlige kommunisme ved overgangen

fra formelen: »Til enhver efter hans arbejde«, til formelen: »Til enhver efter hans behov«. Men betingelserne, der opstilles for at denne overgang kan finde sted, er strenge: 1. Det er nødvendigt varigt at sikre en uophørlig vækst i hele den samfundsmæssige produktion; 2. der må ske en gradvis forvandling af kollektivbrugenes ejendom til folkeejendom, hvorved »vareomsætningen« erstattes med produktudveksling; 3. alle samfundets medlemmer må sikres en alsidig udvikling af fysiske og åndelige evner, »der er tilstrækkelig til, at de kan blive aktive personligheder i samfundsudviklingen«. — Arbejdstiden må forinden være reduceret til 5—6 timer, og reallønnen må mindst være fordoblet. »Kun når alle disse forudsætninger er opfyldt, kan man sætte sin lid til, at arbejdet i samfundsmedlemmernes øjne vil blive forvandlet fra en byrde til den første livsfornødenhed«. — Paradhåbet afskaffes altså ikke i den kommunistiske dogmatik, men det skydes så langt ud, at drømmen om allerede at have nået den endelige tilstand ikke kommer til at hemme løsningen af dagens og morgendagens praktiske opgaver.

Det forekommer mig, at det lille skrift giver et interessant og nyttigt billede af, hvorledes teoretiske overvejelser om den »politiske økonomi« i alt fald i 1952 tog sig ud på den anden side af jerntæppet. Det synes at være skrevet så meget til indvortes brug indenfor menighederne i ind- og udland, at det muligvis giver et sandere billede end den officielle lærebog, skriftet er forløber for, og hvis skæbne muligvis nu er usikker. En nuancering og fornyelse af de forestillinger, vi på denne side af tæppet har om de Marx-Engels-Lenin-Stalinske teorier, tør man sikkert ud fra adskillige synspunkter betegne som særdeles nyttig. *F. Zeuthen.*

Produktivitesundersøgelser indenfor skotøjsindustrien. Handelsministeriets produktivitetsudvalg. 1953. 126 sider.

Den foreliggende undersøgelse må ses som et led i produktivitetsudvalgets bestræbelser på at undersøge produktiviteten i danske industrier og sammenligne med produktiviteten i tilsvarende udenlandske. Formålet er praktisk-driftsøkonomisk ikke

*) En interessant analyse af skriftet findes i det, man tør vist sige officøse, anti-kommunistiske tidsskrift: »Der Monat« april 1953, Richard Loventhal. Stalins Vermächtnis zur Interpretation seiner letzten Schriften. Loventhal ironiserer s. 21 over, at Marx's teori, der var *kausal*, er blevet erstattet af en *final* indstilling, der forsvarer et mindretals magtindgreb til gennemførelse af et forud kendt endemål for den historiske udviklingsproces.